III. TODOR MANOJLOVIĆ NAGYVÁRADI NAPLÓJEGYZETEI

Naplómból

Feljegyzem még a lassú és letűnt
Barangolások nyugodt őszi éjét,
Otromba újgazdag-paloták és
Komor, elfeledett, vén sövények hosszán,
A tágas, színtelen új utcákon
S a kietlen bóbiskoló közökben,
Melyeknek akkor hellyel-közzel tarkázott,
Szaggatott sötétjében megannyi féktelen,
Csodálatos poézis rezgett, rejtezett.

Todor Manojlović (Fordította Brasnyó István)[133]

Manojlović naplójegyzeteinek szinte regényes a története. Költőnk 1903. január 1-jén kezdett el naplót vezetni, egy csütörtöki napon, mint írja, „isten segítségével".[134] Korabeli, 12 × 19 cm nagyságú noteszekbe jegyzetelt, s egy-egy jegyzetfüzet körülbelül egy év eseményeinek megörökítésére volt elegendő. Nos, éppen ez a körülmény vezetett később a naplók elkallódásához. Ugyanis nem sokkal Manojlović halála után naplójegyzeteinek egy része unokahúga, Vera Putić jóvoltából – több más kéziratával egyetemben – a Nagybecskereki Történelmi Levéltár gyűjteményébe került.[135] A másik részét később Svetislav Vrška egykori nagybecskereki újságíró szerezte meg, Vera Putićtól pedig egy szabadkai régiségkereskedő vásárolt meg néhány naplófüzetkét, amelyek a közelmúltban – szerencsére – a Városi Könyvtár gyűjteményébe kerültek. Egy, a nagyváradi évekből származó füzetkét pedig e sorok írója vásárolt meg.[136] Tehát többfelé

133 Manojlović, Todor: Naplómból. *Híd*, 1968. 2. sz. 163–164.

134 Manojlović, Todor: Iz dnevnika (1903). *Ulaznica*, 1992. 131–133. sz. 41–49.

135 Ott ma azokat a Todor Manojlović-különgyűjteményben őrzik.

136 Ez egy mindmáig közöletlen, ismeretlen naplófüzete a nagyváradi évekből, amely az 1908. december 15-e és 1910. január 17-e közötti időszakot öleli fel. E jegyzetek most kerülnek első ízben az olvasó elé.

szóródtak Manojlović feljegyzései azzal, hogy néhány a mai napig nem került elő. Hogy Manojlović meddig vezetett naplót, pontosan nem tudhatjuk. Utolsó (ismert) bejegyzése 1910. január 17-ei keltezésű.[137] Szinte bizonyos, hogy a későbbiek során is vezetett naplót, de az nem maradt fenn.

Manojlović német nyelven, ceruzával írta naplóit. Érdemben először 1983-ban kezdte feltárni Svetislav Vrška újságíró és Vukica Popović művészettörténész, akik az *Ulaznica* című nagybecskereki folyóiratban tettek közzé szerb fordításban egy válogatást Manojlović 1903 és 1908 közötti feljegyzéseiből.[138] Később Tomislav Bekić szerb fordításban közzétette Manojlović 1908. január 1-je és május 26-a közötti feljegyzéseit,[139] az *Ulaznica* folyóirat pedig 1903. évi naplójegyzeteiből jelentetett meg újabb válogatást.[140]

Tekintettel arra, hogy minket ezúttal a nagyváradi évek feljegyzései érdekelnek, az alábbiakban az 1907. július 25-e és 1910. január 17-e közötti naplóit adjuk közre (a kevésbé érdekes részek elhagyásával) azzal a megjegyzéssel, hogy az 1908. december 15-e és 1910. január 17-e közötti jegyzetek itt kerülnek első ízben publikálásra.[141]

Ezekből kiderül, hogy Manojlovićnak – mai szemszögből nézve – hihetetlenül zsúfolt volt az életvitele, amelyben szépen elfért a nagyváradi, temesvári, aradi, pesti stb. festőkkel és írókkal való barátkozás és levelezés meg az érdekesebbnél érdekesebb olvasmányok, amelyek úgymond Európa felé nyitottak ablakot a fiatal juristának. Olvasmányokat és irodalmi élményeket habzsoló, szenvedélyesen barátkozó és levelező, szertelen fiatalember alakja bontakozik ki ezekből a távirati stílusú

137 Uo.

138 Vukica Popović – Svetislav Vrška: Dnevnik Todora Manojlovića. *Ulaznica*, 1983. 90. sz. 42–45. *Lásd* még Németh Ferenc: A Holnap bűvöletében. Todor Manojlović ismeretlen naplójegyzetei nagyváradi éveiből. *Üzenet*, 1984. 10. sz. 567–569.

139 Bekić, Tomislav: Uz dnevničke zapise Todora Manojlovića. *Ulaznica*, 1998. 159. sz. 13–29.

140 Manojlović: *Iz dnevnika*... 41–49.

141 Az 1907. július 25-e és 1908. május 26-a közötti részt Vukica Popović és Svetislav Vrška szerb fordítása nyomán adjuk közre, míg az 1908. december 15-e és 1910. január 17-e közötti jegyzeteket e sorok írója fordította német eredetiből.

jegyzetekből. Nemcsak a nagyváradi holnaposokkal és Adyval barátkozott, hanem a temesvári Dél csoport tagjaival is, amellett a korabeli sajtóban műfordításait is rendszeresen publikálta. Gyakran a nap 24 órája sem volt elegendő számára a barátkozásra, társalgásra, irodalmi vitákra. Eközben jogi tanulmányait alig említette. Manojlović – s ez naplójegyzeteiből is kitűnik – Nagyváradon egy csodálatos világba került, amely őt teljes egészében, minden tekintetben elbűvölte, de mozgósította is. Alighanem igaza volt Aleksandar Tišmának, amikor leszögezte, hogy „Manojlović mindenütt ösztönösen rátalált azokra a helyekre, bármilyen messze is voltak, ahol valami új és élő termett, ahol friss volt az alkotás szenvedélye".[142] S ez való igaz: a nyugtalan tudásszomj, amely belső kényszerként élt benne, sokfelé elkalauzolta. Nagyváradon annyira magával ragadta a társas élet, hogy már leveleit is az Emke kávéházba címezték. Nagyváradi évei alatt gyakran utazott Temesvárra, Aradra, haza Nagybecskerekre meg rokonaihoz Belgrádba. Hihetetlen szívóssággal egybe tudta mindenhol tartani a társaságot, kedvelt, jól nevelt és jó modorú alakja volt a társas életnek, mindenhol szívesen látták, fogadták.

Egyforma szenvedéllyel járt kávéházba, színházba, moziba, orfeumba, de délutáni teákra, meghitt zenei estékre meg családi zsúrokra is. Következetesen ápolta e társadalmi érintkezési formákat. Szerb származása ellenére teljesen be tudott illeszkedni a nagyváradi–temesvári–aradi magyar irodalmi miliőbe, (német és magyar) műfordítói opusa is ezt dokumentálja, naplójegyzetei pedig azt tanúsítják, hogy rajongott Adyért (1909. november 12-én például csak azért kísérte el Adyt meg Reinitzot Békéscsabáig vonaton, hogy jól kibeszélgethesse magát velük), s hogy szinte nap mint nap Juhász Gyulával, Emőd Tamással, Dutka Ákossal és a többiekkel az Emkében töltötte a délutánt vagy estét, valamint, hogy ismerte Lukács Györgyöt, Gozsdu Eleket, Füst Milánt...

142 Tišma: i. m.

1907

Július 25. Kivételesen szép, verőfényes nap, csodálatos és gyönyörű szép mezei virágok. Délután találkoztam néhány barátommal. Együtt olvastuk a *Faust*ot meg Turgenyevtől az *Első szerelm*et.

Július 27. Hőség. Folytattuk Turgenyev olvasását, utána pedig szép elégiákat olvastunk. Délután együtt voltunk Kajaskkal meg Mayerrel [Mayer (Mara) Jenő]. Gyönyörű volt. Találkoztam Forgóval [Forgó Ferenc?], akivel késő éjjelig együtt voltam, olvastunk.

Július 29. Szép, verőfényes nap. Különösen szép verseket olvastunk. Elkezdtük olvasni Merezskovszkij *Leonardo da Vinci*jét.

Augusztus 1. Tovább olvastuk Leonardo da Vincit. Délelőtt és délután a műteremben voltam. Utána nálam Forgóval [Forgó Ferenc?], Mayerrel [Mayer (Mara) Jenő], Szekeressel és Gyenessel [Gyenes Viktor]. Este a korzón sétáltunk. Odajött hozzánk Kempf kisasszony.

Augusztus 12. Forró nap. Sétálni mentem Szekeressel és Gyenessel. Elkezdtük olvasni a *Nem és jellem*et. Érdekes.

Augusztus 15. Fülledt nap. Heine kötetét lapozgattam. Délelőtt Serimant olvastam. Meglátogatott Zádor [Zádor István] és R [Novák Rudolf].

Augusztus 18. Szép, verőfényes nyári nap. Gyenes meglátogatott. Vele, Szekeressel és Zádorral sétáltam. Ady Endre verseit olvastam. Gyönyörű éj.

Augusztus 19. Folytattam Ady verseinek olvasását. Érdekes. Este a korzón Gyenessel és Szekeressel. Éjjel felkeresett Forgó.

Augusztus 31. Szeles idő. A *Memoárok*at olvastam. Sétáltam Szekeressel. Verseket írtam. Szép este.

Szeptember 2. Szeles, változó idő. Olvastam a *Memoárok*at meg verseket, utána meg írtam. Este Gyenessel meg Zádorral a cukrászdában. Hírt kaptam Pier Stokstól.

Szeptember 3. Fülledtség. Lamartine-t olvastam.

Szeptember 4. Elkezdtük olvasni Dante *Isteni színjátékát*.

Szeptember 5. Párás, borús idő. Olvasom az *Esztétika és erotikát*. Valóban gyönyörű. Flaubert-t kezdtem olvasni.

Szeptember 7. Napsütéses, szép nap. Elkezdtem olvasni Marlowe *Faust*ját. Kiváló mű. Szép új. Faust!

Szeptember 9. Szép nyári nap. Tovább olvasom a *Memoárok*at meg a *Faust*ot, s elkezdtem olvasni *Niels Lyhne*t. Valóban szép. Este Gyenessel és Szekeressel sétáltam.

Szeptember 11. Szép napos idő. Németországi utazásokról olvastam. A *Faust*ról gondolkodtam. Tovább olvastam Jacobsent [Jens Peter Jacobsen].

Szeptember 12. A reneszánszról olvastam. Gyönyörű, kellemes est. Lisztre emlékeztem.

Szeptember 23. Gyönyörű nap. Reggel a kávéházban. Sinclairt olvastam.

Szeptember 27. Napos, meleg idő. Renant kezdtem el olvasni, *Jézus életét*. Mezeivel [Mezei Izidor] Luk.-nál [Lukács Ödön] voltunk. Beethovent hallgattunk meg valcereket Chopintől. Este a kávéházban.

Október 1. Nyári nap, tündöklő, verőfényes. Délelőtt a kávéházban. Találkoztam Emőd Tamás költővel.

Október 2. Borongós, hideg nap. Délután a kávéházban. Az építészetről olvastam. Este zenét hallgattam.

Október 3. Szép nap. A kávéházban találkoztam Emőddel. Vidám est. Egy óráig maradtunk. Szép éj.

Október 5. Délben a kávéházban találkoztam Emőddel.

Október 9. Napos idő. Tovább olvastam Renan-t. Meglátogattam Lukácsot. Írtam egy verset.

Október 12. Fél nyolckor Pestre érkeztem. Meglátogattam Mayert, meg Ráczot [dr. Rácz Ödön?]. A kávéházban a katonazenekar koncertjét hallgattam. Olvastam *A víg özvegy*et. Kiváló.

Október 24. Hideg, de napsütéses idő. Dosztojevszkij *A becsületes tolvaj*át olvastam. Elkezdtem olvasni *Az utolsó lépés*t.

Október 29. Szeles nap, Stendhal regényét olvasom.

November 2. Napos, de hűvös idő. Elkezdtem olvasni Tolsztojtól a *Mi a művészet?*-et.

November 9. Meglátogatott Forgó, és beszélgettünk. Polükratészről és Hadrianusról olvastam.

November 10. Olvastam *A hellén kultúra virágzásának idejé*t. Meglátogatott Forgó és Gyenes, majd együtt olvastunk a reneszánszról. A könyv igen érdekes és vonzó.

November 13. Az egész nap szeles. Tovább olvasok a reneszánszról. Mestermű! Remekmű, végtelenül értékes. Az, miként írja le Winckelmann [Johann Joachim Winckelmann] a hellén kultúra jellemét, s miként mutatja azt be. Elkezdtem olvasni Anatole France-tól *Bonnard Szilveszter vétké*t.

November 14. Annyi élvezetet és izgalmat találok *A reneszánsz* olvasásában, s nem kevésbé csodálom Anatole France regényét.

November 23. Otthon maradtam, és *Jeanne D'Arc*ot olvastam igen jót szórakozva. A svéd irodalom érdekes műve, történelmi és tudományos szempontból objektíven megírva.

December 12. Megírtam *Tiberius* című versemet. Szekeressel meg az osztrákkal este a kávéházban.

December 13. Megírtam három kisebb költeményt. Este barátaimmal a cukrászdában.

December 14. Olvastam a *Régi mesterek*et. Írtam egy költeményt.

December 15. Elkezdtem olvasni Flaubert-től az *Érzelmek iskoláját*. Kiváló! Írtam egy költeményt.

December 16. Olvasom A. Firans [Anatole France?] *Kívánságok* című művét. Továbbra is olvasom Flaubert-t. Ez ám a művészet! Két nagy regényíró! Írtam egy verset.

December 21. Olvasom Démokritoszt. Este vidám társaságban voltam.

December 25. Hideg van. Plutarkhoszt olvastam. Négy órakor megérkeztem Belgrádba.

December 26. Délelőtt bevásárolni voltam. Verlaine és Baudelaire verseit olvastam.

1908

Január 1. Hideg, szeles idő. Délelőtt a gőzfürdőben. Vettem egy könyvet (görög képzőművészeti alkotások). Arany meg Dučić verseit olvastam. A délutánt a rokonaimnál töltöttem vidáman.

Január 2. Hó, minden fehér. Írt O. A rokonaimnál ebédeltem, és ott töltöttem el a nap hátralevő részét. Érdekes társalgás. Újra olvasom Benvenuto Cellinit.

Január 3. Hideg, téli időjárás. Délelőtt az egyetemen jártam. Délután két előadáson voltam (archeológiából). Este odahaza. Tovább olvastam Benvenuto Cellinit.

Január 4. Délelőtt az egyetemen. (Múzeum.) Folytattam Benvenuto Cellini olvasását. Meglátogattam a rokonaimat. Igen hideg van.

Január 5. Napos, hideg idő. Délben N-ékkel a korzón. Folytattam Benvenuto olvasását. Este többen is látogatóba érkeztek hozzánk. (N-ék és mások.)

Január 6. Hideg, napos idő. Délelőtt a gőzfürdőben. Nyomasztó, unalmas nap. Folytattam Benvenuto olvasását. Meglátogattam hölgyrokonaimat. Szenteste.

Január 7. (Karácsony első napja.) Igen hideg idő, hó és fagy. Napsütés. Délelőtt meglátogattam N-éket. Délután meglátogattam hölgyrokonaimat. Levelet kaptam O.-tól, Mo-tól [Mohácsi Jenő] és B.-től [Vera Putić – Beba].

Január 8. Napos, enyhébb idő. Délelőtt látogatóban (A.-nál, Jo-nál meg P.-éknél [Petrovićék]. Ebéd a rokonaimnál. Később otthon a társasággal (P.-ék, Jo-ék, Ne-ék és mások). Enyhe est.

Január 9. Olvadás, latyakos idő. Meglátogattam Bo-ékat [Boni] és Ko-ékat [Kollányi Boldizsár]. Társaságban Per-éknél. Utána vacsorán. Meglátogattak bennünket Ne-ék.

Január 10. Olvadás. Br-rel [Branyiczky Dezső] és Ne-ékkel sétán. (Meghívások.) Délután velük együtt látogatóban. Eső, havas eső. Újságot olvastam.

Január 11. Újra fagy. Délelőtt a gőzfürdőben, majd Brac-cal és NN-nel a korzón. Délután sokat őgyelegtem (a holnapi házi bál miatt).

Január 12. Délelőtt otthon. (Látogatás.) Napos idő. A bál vígan és a tervek szerint múlt el. A társaság este fél kilenc körül széledt szét.

Január 23. Napos idő. Fagy. Délelőtt elbúcsúztam rokonaimtól, Ne-éktől, Nat-tól, Ivá-tól [Ivan Manojlović] és az öregasszonytól. Előkészületek. Délután fél négykor indultam el otthonról, és 4.10-kor utaztam el vonattal. Tűrhető utazás. Kellemes est.

Január 24. Éjfél után megérkeztem Szegedre. Unalmas. Találkoztam dr. Moln-ral [dr. Molnár Kálmán] Temesvárról. A további utazás meglehetősen jó volt. Délelőtt fél 10-kor megérkeztem Nagyváradra. A kávéházban találkoztam néhány kollégával; lakást béreltem. Levelezőlapot küldtem O.-nak és L-nek [dr. Lengyel László]. Este a színházban megnéztem a *Valcer*t. Fáradt vagyok.

Január 25. Reggel a kávéházban. Utána bevásárláson. Levelet írtam Renének [Miller–Fülöp René]. Azt követően Mur-ral a kávéházban, Luks-szal pedig a korzón. Este odahaza. Hideg, fagyos, napos idő.

Január 26. Fagy. Délelőtt Em. Tam. a kávéházban meg a korzón. Délután Ma-val a kávéházban. Találkoztam Luks-szal. Lapot írtam Mo-nak és Dan-nak. Este Mil. főhadnaggyal sétáltam. Érdekes társalgás. Írtam O.-nak. Megírtam egy költeményt.

Január 27. Beiratkoztam. Utána a kávéházban. Érdekes dolgokat olvastam Otto Erich Hartleben utolsó napjairól. Este Luks-szal a francia klubban. Kellemes társalgás. Azután az Orfeumban. Befejeztem és elküldtem a levelet Renének.

Január 28. Délután Emőd Tamással sétáltam. Írtam L-nek [Linka Krsmanović]. Délután és este Emőddel és még néhány bohémmel a kávéházban. Enyhe időjárás, eső. Írtam egy költeményt.

Január 29. Esős idő. Délelőtt az akadémián voltam meg a kávéházban. Írtam I. Fol-nak, Mo-tól levelezőlapot kaptam. Este Emőd Tamással meg a bohémekkel a kávéházban (éjfél utánig).

Január 30. Délelőtt a korzón. Folytattam Xenophón *Emlékeim Szókratészről* című könyvének olvasását. Voltam a francia klubban. Este Em-mel, Ma-val és Br-ral a kávéházban; utána a vendéglőben. Gyönyörű magyar szórakozás és társalgás, enyhe éj, enyhe időjárás. Levelet kaptam O.-tól.

Január 31. Olvadás, majd csaknem egész napos havazás. Délelőtt a korzón. Írtam egy lapot O.-nak. Folytattam Xenophón olvasását. Délután és este Em-mel és Ma-val a kávéházban (egy utánig). Ady verseit olvastam. Isteni! Írtam egy költeményt.

Február 1. Eső, havas eső egész napon át. Ronda idő. Délelőtt sétán. Levél érkezett I. Fal.-tól. Írtam. Délután és este a kávéházban Em-mel, Me-vel és másokkal. Felolvastam nekik *Chopin-keringő* című költeményemet. Éjfél utánig maradtam.

Február 2. Latyakos idő. Állandóan esik az eső. Me-éknél vacsoráztam. Utána Ma-val, Em-mel és másokkal a kávéházban. Vacsora után Ma. nálam zenélt. Kellemes hangulat. Néhány verset olvastam Dehmeltől. Emlékek.

Február 3. Királygyilkosság Portugáliában. Szörnyű. Újra havazik; újra tél van. Írtam. Délelőtt Em-mel és a többiekkel a kávéházban.

Este velük együtt zenét hallgattam (egészen 1 óráig). Voltam a francia klubban. Dehmelt olvastam tovább.

Február 4. Délelőtt az akadémián. Délelőtt Em.-mel és Nagy M.-mel a kávéházban, utána házibulin X-nél. Írtam. Este Em-mel és a társasággal zenét hallgattam (fél 2-ig). Hóval fedett táj, este fagy.

Február 5. Kék égbolt. Napsütés. Délelőtt az akadémián. Befejeztem a költeményt. Délelőtt és este a kávéházban (Em-el, Ma-val, Be-vel [Berkovits René] és a többiekkel). Írtam egy költeményt *(Dal a bölcsőről)*.

Február 6. Hó és fagy. Délelőtt a korzón. Délután a kávéházban és Luk-kal a francia klubban. Érdekes társalgás. Este a társasággal zenét hallgattam.

Február 7. Délelőtt napos idő, utána újra havazás. Levél érkezett L-től és Mo-tól, délután Br-ral a kávéházban. Séta. Este Ma-val és a többiekkel moziban. Hideg van.

Február 10. Újra havazik! Napközben kissé megenyhült az idő, este lehűlt, és fagy volt. Délelőtt Br-ral a korzón. Délután D-vel, [Dutka Ákos] H-val [Hegedűs Nándor] és másokkal a kávéházban; Azután Nagy Mihály Adyról tartott előadásán. Este a korzón. Levelezőlapot kaptam B-től. Írtam egy verset. Utána olvastam.

Február 11. Hó és fagy. Lapot kaptam Mo-tól. Tovább olvastam *Niels Lyhné*t. Szép regény! – Délután a kávéházban N.-nel, Mi-vel, Ma-val, Jancsó festővel [Jancsó Jenő] és másokkal. Este otthon. Írtam G.-nek.

Február 13. Olvadás, aranyos napsütés. Délelőtt Nagy M.-mel, Heggel és Em-mel a korzón. Befejeztem *Niels Lyhne* olvasását. Finom, tisztán művészi, szentimentális regény. Festettem. A kávéházban voltam (Jancsóval, Mal-lal, Ma-val, Nagy M.-mel és másokkal). Este odahaza. Meglátogatott Boni.

Február 14. Enyhe, napos idő. Délelőtt Nagy M.-mel a korzón. Írtam O.-nak. Meglátogattam Jancsó műtermét. Nagy művész! A *Hullámzó búzamező, A fák alatt* s az *Árnyas fasorok* igazi mesterművek telve misztikus ünnepélyességgel és pazar, panteista hangulattal. Csodálatos, erős, csaknem hideg sötétzöld szín. Em-mel, Nagy M.-mel és másokkal a kávéházban. Vacsora után Bonival, Ma-val és a többiekkel zenét hallgattam.

Február 16. Borús, esős idő. Reviczkyt és Sterne-t olvastam [Tristram Shandy úr élete és gondolatai]. Utána a kávéházban. Megismerkedtem Juhász Gyulával. Este a tiszteletére rendezett banketten (fél 1-ig). Eléggé vidáman.

Február 21. Ismét havazik. Délelőtt Nagy M.-mel és Po-val a korzón. Délután Juhásszal, Dutkával és a társasággal a kávéházban. Este együtt moziban. Elolvastam Adytól a *Vér és arany*t. Ez egy nagy költő. Talán az első igazán nagy a XX. században. Két költeménye (*Dal a halott szűzről* és az *Én nem vagyok magyar?*) kiváló. Éjfél utánig olvastam. Hó. Olvadás.

Február 22. Borús, esős idő. Adyt olvastam. (Lefordítottam németre a *Dal...*-t meg *A Halál rokonát*). Meglátogattam Med-éket. Utána Dutkával és Juhásszal a kávéházban. Este újra Med-éknél társaságban (fél 12-ig). Azután Miks-sal [Fenyő Miksa], M.-mel [Miklós Jutka?], Em-mel és a többiekkel a kávéházban (2 óráig).

Február 23. Eső. Med-éknél ebédeltem. Em-mel, Nagy M.-mel, Miks-sal, és a többiekkel a kávéházban. Elolvastam Ady néhány új versét. Gyönyörűek! Este Br-rel, Ma-val, Miks-sal, Em-mel és Juhásszal a kávéházban. Két óráig maradtam.

Február 24. Borús idő. Adyt olvastam. Néhány dolgot lefordítottam. Juhásszal, Nagy M.-mel és a professzorral a kávéházban. Voltam a francia klubban. Este Br-rel és a többiekkel a kávéházban (éjfél utánig).

Február 25. Napsütéses, valamivel enyhébb idő. Délelőtt és este Br-rel a korzón. Délután Dutkával, Em-mel és a professzorokkal a kávéházban. Adyt fordítottam. Este Mer-rel, Br-rel, Em-mel és a társasággal a kávéházban (körülbelül éjfélig).

Február 26. Derült idő. Br-rel délelőtt a korzón. Délután Adyt olvastam. Dutkával, Jancsóval és a professzorokkal a kávéházban. Este sétáltam. Írtam L.-nek. Wilde-tól olvastam a *Firenzei tragédia* című művet. Este a kávéházban éjfél utánig.

Február 27. Derült idő. Délután Dutkával, Juhásszal és a professzorokkal a kávéházban. Utána a francia klubban. Este a kávéházban Ady Endrével, aki rövid látogatóba érkezett. Az ő tiszteletére mindannyian összegyűltek, Dutka, Juhász, Udvardi [Udvardy Ödön], Kalanyi, a professzorok és az újságírók! Hajnali fél négyig maradtunk. Ady elbűvölő. Gyönyörű, feledhetetlen éj. Én az ő verseit olvastam neki saját fordításomban, németül, s e fordítások tetszettek neki is meg a többieknek is.

Február 28. Derült idő, az éjjel esett az eső. Délelőtt a korzón. Levelet kaptam Dan-tól. Délután Med-del, Juhásszal, Dutkával, Emőddel és a társasággal a kávéházban. Utána Brany-nyal a korzón. Este Dutkával moziban, utána Brany-nyal, Emőddel, Med-del és Csapllal a kávéházban (fél 1-ig). Olvastam Lichtenberg Nietzschéről írt esszéjét. Jól és világosan van megírva, de mégis francia módon – felületesen, nem elmélyülten.

Február 29. Borús idő. Délelőtt Dutkával a korzón. Olvastam Nietzschétől a *Túl jón és rosszon*t; sajnos csupán egy rövidített, magyar nyelvű változatban. Délután Juhásszal, Dutkával, Emőddel, Nagy Mihállyal és a professzorokkal a kávéházban. Este a korzón. Utána a társasággal a kávéházban. Írtam néhány kisebb költeményt. Éjfél után Nagy M.-mel még sétáltam egyet a Körös partján. Márciusi szél fújdogált. Adyról beszélgettünk. Levél érkezett Mo-tól.

Március 1. Borús, mostoha, esős idő. Br-rel ebédeltem. Újra olvastam Adyt. Délelőtt a kávéházban. Lefordítottam németre Ady *A mi gyermekünk, A Tisza-parton* és *Az utolsó mosoly* című versét. Este Br-rel, Emőddel és a többiekkel a kávéházban (1-ig).

Március 2. Eső. Délelőtt Br-rel a korzón. Délután a társasággal a kávéházban. Levelezőlapot kaptam B-től. Lefordítottam Ady *Temetés a tengeren* meg Juhász *Öngyilkosok* című versét. Este Juhásszal, Emőddel, Mik-kel, Brany-nyal és a társasággal a kávéházban (háromnegyed kettőig).

Március 5. Derült idő. Délelőtt Juhásszal és Brany-nyal a korzón. A kávéházban Dutkával, Juhásszal, Emőddel stb. Később a francia klubban. Este Brany-nyal, Emőddel és a társasággal a kávéházban egy óráig. Lefordítottam Ady *A Gare de l'Esten* című versét.

Március 8. Szép tavaszi idő. Délelőtt Emőddel és Dutkával a korzón. Délután Brany-nyal a színházban; Megnéztük az *Orfeusz az alvilágban* című darabot. Utána Juhásszal, Dutkával és a társasággal a kávéházban (háromnegyed háromig).

Március 10. Napos, enyhe idő. Délelőtt Emőddel a korzón. Elküldtem verseimet a *Leipziger Illustrierte* meg a *Simplicissimus* szerkesztőségének. Levelet kaptam O.-tól. Délután a társasággal a kávéházban. Levelezőlap érkezett Mo-tól. Este odahaza. Befejeztem *Az ifjú Csokonai* olvasását.

Március 12. Hidegebb, változó időjárás, esővel. Délután a professzorokkal a kávéházban. Levelet kaptam Forg-tól. Este Dutkával, a festőkkel és Brany-nyal a kávéházban. Négy óráig lumpoltunk. Meglehetősen vidáman. Folytattam Nietzsche olvasását.

Március 16. Hideg, napos idő. Levelet kaptam O.-tól. Dutkával, Emőddel és a társasággal a kávéházban. Este a professzorokkal a Zöldfa vendéglőben (egy óráig). Írtam egy verset.

Március 19. Napos, enyhébb idő. Délelőtt Brany-nyal a korzón. Délután Dutkával, Juhásszal, Emőddel és a társasággal a kávéházban. Utána elmentünk a francia klubba. Adytól lefordítottam egy kisebb költeményt. Este Brany-nyal moziban.

Március 20. Igen hideg idő. Egy kissé a nap is kibújt. Délelőtt sétáltam. Írtam Mo-nak. Utána a társasággal a kávéházban. Lefordítottam Ady *Beszélgetés egy szekfűvel* című versét. Este Brany-nyal, Emőddel, Kollányival a kávéházban.

Március 23. Napos idő, később beborult. Délelőtt Juhásszal [Juhász Gyula] a korzón. Délután vele, Dutkával, Emőddel, Antallal [Antal Sándor] és a társasággal a kávéházban. Utána a francia klubban. Este a festőkkel lumpoltam (hajnali fél négyig). Az éj folyamán kissé havazott. Írtam egy költeményt.

Március 25. Hideg, borús, nyomasztó nap. Megnéztem Firfast. Utána Brany-nyal és Miks-sel voltam a korzón. Lehangoltan. Meglátogattam Ned-éket. Délután a kávéházban. Este Med-ékkel színházban. Olvastam Adyt.

Március 27. Enyhe idő. Napsütéses. Szép kék égbolttal. Délelőtt az akadémián. Dutkával, Antallal, Emőddel, Mik-kel és Brany-nyal a korzón. Délután a kávéházban. Utána moziban. Lefordítottam Adytól *A fekete zongorá*t. Este Mik-kel és a professzorokkal a kávéházban (11-ig). Képeslapot küldtem Sofijának.

Március 29. Szép, napos idő. Délelőtt a kávéházban és a korzón. Délután Mik-kel, Emőddel és a társasággal a kávéházban. Este a művészekkel dr. Berk-nél (éjfél utánig). Egy új irodalmi társaságról beszélgettünk.

Március 31. Szép, verőfényes nap. Délelőtt az akadémián. Olvasom Galeotto Corvin Mátyásról írt könyvét. Megtekintettem Miks. festményeit. Kávéházban voltam. Este sétáltam. Levelet kaptam O.-tól.

Április 1. Újra borús, hideg idő. Délután a társasággal a kávéházban. Este dr. Dénesnél [dr. Dénes Sándor] teán és irodalmi beszélgetésen. Megérkezett Ady. Éjfél utánig igen érdekes és serkentő beszélgetés folyt. Az új társaság A Holnap nevet kell, hogy viselje.

Április 2. Hideg, kissé esős idő. Délelőtt Dutkával és a festőkkel a kávéházban. Délután Juhásszal, Miks-sel, Mez-zel és a többiekkel. Este Adyval és a társasággal a kávéházban (egy utánig). Utána Juhásszal, Emőddel és a társasággal még lumpoltunk. Olvastam egy tanulmányt Shakespeare-ről.

Április 3. Újra napos, enyhe idő. Délelőtt az akadémián. Néhány Ady-verset olvastam. Délelőtt Dutkával, Juhásszal és a társasággal a kávéházban. Utána vele megnéztem a képkiállítást (Márffy, Szigeti, Kan, Zigány, Ziffler, Olgyay F., Kriesch és Felkesi érdekes alkotásait. Jancsó két tájképe is kiemelkedő helyet foglal el). Este a korzón. Vacsora után Adyval és az egész társasággal (a festőkkel és a többiekkel). Előbb a kávéházban, majd az orfeumban, utána újra a kávéházban. Vidám, elragadó éjjel. (Pezsgő.) Zene és ének. Ady két verset írt. Felolvastam neki néhány versfordításomat (*Fekete...*). Hajnali fél ötkor váltunk el. Kékes, tejszínű hajnal. Gyönyörű! Juhásszal még egy órát ődöngtünk.

Április 5. Délelőtt enyhe, napos idő, később lehűlt és beborult. Dr. Dénessel a korzón. Írtam O.-nak. Délután a társasággal a kávéházban. Este az irodalmi összejövetelen (éjfél utánig).

Április 9. Borús, esős idő. Csomag érkezett O.-tól. Ma utazom. Délelőtt Emőddel és Hegedűssel a korzón. Kijelentkeztem. Elbúcsúztam a barátaimtól. Csomagoltam. Háromnegyed ötkor elutaztam. Tűrhető utazás volt. Éjjel 11-kor érkeztem Szegedre. Találkoztam Cseszni barátommal. Vidáman elbeszélgettünk.

Április 10. Borús nap. Jól utaztam. Fél nyolckor értem haza. Viszontlátás. Meglátogattam Nov-ékat. Délután nálam járt Forg. Vidá-

man elbeszélgettünk, és Adyt olvastuk. Este Gy-vel, Mej-jel, Fo-val és a társasággal a cukrászdában meg a korzón. Esett az eső.

Április 12. Szép időben utaztam el. Kellemes utazás volt. Délben Pancsovára érkeztem. Elolvastam Ady két új versét. Esik az eső. Háromnegyed négykor megérkeztem Belgrádba. Meglátogattak hölgyrokonaim. Este biliárdoztam.

Április 13. Délután sétálni voltam. Adyt olvastam. Meglátogattam hölgyrokonaimat és Nend-éket. Este a korzón.

Április 14. Szeles idő. Délelőtt Brac-cal sétáltam. Lenaut és Adyt olvastam. Folytattam a levélírást G-nek. Brac-cal házi bálon voltam Par-éknál.

Április 18. Változó idő. Írtam egy verset, és lefordítottam Adytól egy költeményt. Délelőtt barkaszentelésen voltam. Társaság. Meglátogattam rokonaimat. Voltam a fürdőben. Képeslap érkezett Hed-től [Novák Hedvig], Mo-tól és Mej-től.

Április 22. Borús, hideg, téli idő. Délelőtt a fürdőben. Írtam egy kisebb költeményt. Olvastam a modern költészetből. Meglátogattam rokonaimat. Adyt olvastam nekik. Este Nenadék látogattak meg bennünket.

Április 25. Szép nap. Brac-cal sétáltam. Verseket olvastam. Este a Kalemegdanon meg a korzón. Szép este.

Május 7. Csúnya, hideg, esős nap. Háromnegyed tízkor értem Nagyváradra. Újból viszontláttam Emődöt, Dutkát, Hegedűst, Hontit [Honti Nándor], Mezeit, Vecs-et (nála háltam meg). Fárasztó, elkeseredett kutatás az albérlet után. Semmit sem találtam! Holtfáradt vagyok. Levél érkezett G-től. Éjfél utánig a kávéházban voltam.

Május 8. Szép, meleg tavaszi nap. Végre találtam albérletet. Levelezőlapot küldtem O.-nak [Olga Putić], B.-nek (gratuláltam) és L.-nek. Délután a kávéházban, este moziban. Találkoztam Juhásszal és Antallal. Este otthon. Tovább olvastam *A vidám tudomány*t.

Május 10. Délelőtt Med-ékkel a korzón. Náluk ebédeltem. Délután kirándultunk (Kálvária) Emőddel, Nagy Mihállyal, Hegedűssel, Mar-ral, Brac-cal és a hölgyekkel. Gyönyörű, orgonaillattal telített májusi est. Szép idő!

Május 12. Szép, meleg nap. Délelőtt voltam az akadémián. Wilde-tól befejeztem *Az eszményi férj* olvasását. Folytattam *A vidám tudomány* olvasását. Este Hontival, Antallal és Dutkával.

Május 15. Szép, meleg idő. Délelőtt a kávéházban meg sétán. Délután Nyáraival [Nyárai Antal?], Dutkával, Juhásszal, Emőddel és a társasággal, este meg Antallal és Jancsóval. Isteni a gesztenyefasor. Illatok.

Május 17. Hajnali négy órakor értem csak haza. Gyönyörű, halványkék, csípős és illatos reggeli levegő. Az éjjel esett az eső. Minden friss. Délelőtt Med-ékkel a korzón. Hőség. Délelőtt a társasággal a kávéházban. Nyárai elutazott. Juhásszal, Hontival, Emőddel és a többiekkel cukrászdában. Este Antallal és Hontival zenét hallgattam.

Május 20. Szép nap. Levél és csomag érkezett O.-tól. Kollokváltam. Írtam egy verset. Este a társasággal; utána Juhásszal és Kord-dal [Korda Andor] az orfeumban. Ott találkoztam Antallal.

Május 25. Borús, illatos reggel. Eső. Utána egy kis felfrissülés. O.-tól pénz és levél érkezett! Gondban voltam, s azonnal válaszoltam neki. Délután a társasággal. Este Antallal, Hontival, Emőddel és Juhásszal a kávéházban (11-ig).

Május 26. Szép, enyhe nyári nap. Újra olvastam *III. Richárd*ot. Ez a legszebb darabja. „Dieu me la donne, gare qui la touche!" Este Juhásszal meg Antallal a kávéházban. Írtam B-nek [Borsodi Lajos?].

December 15. Délelőtt Franyóval a kávéházban. Fél kettőkor elutaztam. Este 9-kor érkeztem Nagyváradra. A kávéházban nagy társaságban. Rozn. [Rozsnyai Kálmán], Kam. és Kollányi. Írtam Franyónak. Három óráig maradtam.

December 16. Nagyszerű délután a kávéházban. Megjött Sark. [dr. Sarkadi Lajos]. Írtam L.-nek és Lov-nak. Tibornál [Tibor Ernő] a műteremben rajzoltam. Este a szerkesztőségben majd a kávéházban.

December 17. Fagy és köd. Délután a kávéházban. Levelezőlap érkezett Franyótól. Írtam O.-nak és R.-nek. Kollányival meg Miklós Jutkával Tibornál rajzoltunk. Megjött Korda. Este Juhásszal, Emőddel és a többiekkel a kávéházban. Írtam egy költeményt.

December 19. Enyhe reggel. Délelőtt az akadémián. Írtam. Levelezőlap érkezett Franyótól. Levelet írtam Ignotusnak [Veigelsberg Hugó]. Tibornál rajzoltam. Emőddel, Kollányival és a többiekkel egy óráig a kávéházban.

December 20. Szép nap. Voltam a gőzfürdőben. Később Juhásszal, Hegedűssel és a többiekkel a korzón. Utána ebéden Sarkadinál, amelyen Szávay Gyula is jelen volt. A társasággal a kávéházban. (Rákosi mocskos cikke.) Utána a cukrászdában. Egy szép levél érkezett Miklós Jutkától. Este Kollányival, Emőddel, Mezeivel, Brang-gal és másokkal a kávéházban (fél 1-ig).

1909

Január 1. Szép, fehér téli nap. Meglátogattam Fu-ékat, Nov-ékat[143] és Kok-ékat. Levelezőlap Brany-tól. Verlaine-t olvastam. R-rel[144] egy keveset a kávéházban. Azután Fauréknál[145] Meirrel. (Búcsúzás) stb. Igazán izgatott voltam. Meirékkel elbeszélgettem. Utána R.-ral Deutschéknál voltam. (Hoffmannt olvastam.) Igen elragadó. Adyt, Babitsot és Dehmelt olvastam.

Január 2. Fagy. Meglátogattam R.-t, vele a kávéházban és a korzón. (Megjelent a versem.) Írtam Franyónak. Sek-kel [Sekora?] a kávéházban. Engem lefestettek. R.-rel, Hed-del és Deutschékkal Feinéknál. Búcsú P.-től. Kellemes este. Összecsomagoltam, reggel elutazom. Verlaine-t olvastam.

Január 3. Borús, hideg idő. Reggel 6-kor Sek-kel elutaztunk. Szegedig Kiss és Nón. kadéttel igen vidáman. A járatot elszalasztottam. Megtekintettem Szegedet. Ötkor továbbutaztam. Ijesztő utazás. Éjjel fél tizenkettőkor végre Belgrádba érkeztem. Holtfáradtan.

Január 4. Télies, szürke idő. Reggel a gőzfürdőben. Meglátogattam Nend-éket. Este L.-lel kikocsikáztunk. Nend-ékkel a Csajkovszkij-hangversenyen (11-ig).

Január 7. Csúnya, sáros idő. Levelezőlap érkezett Franyótól. Meglátogattam Nend-éket. Voltam a rokonaimnál. Este meglátogattam őket. Adyt olvastam.

Január 8. Enyhe, lucskos idő. Dučićot és Verlaine-t olvastam. Levél érkezett Mayertól. Írtam. Látogatóban voltam. Aztán minket látogattak meg (Sej.).

143 Novák Rudolf festő családja.

144 Novák Rudolf festő.

145 Faur Kornél egykori Torontál megyei főmérnök családja.

Január 15. Igazi tavaszias idő. Napsütés. Sár és víz. Sétáltam. Meglátogattak Nend-ék. Levél érkezett Meir I.-től, Ruditól és Franyótól, Faur I.-nek küldtem egy képeslapot. Írtam egy verset *(Die Fürstin von Kerkyra).* Sétáltam, virágot vettem. Enyhe est. Nend-éknél Souperrel (11 óráig). Feladtam a levelet Szávaynak.

Február 1. Fagy, kék égbolt, napsütés. A fürdőben voltam. Könyveket vettem. G.-től levél érkezett. Délután a kávéházban. (Megjelent Adytól *Az Illés szekerén,* Lengyel Menyhérttől meg a *Falusi idill.*) Platen verseit olvastam. Házibálon voltam Krsmanovićékkal.[146] Olvastam Ibsentől a *Frau vom Meer*t [A sellő].

Február 3. Aranyos napsütés. Fagy. Mag. I.-től levél érkezett. Sekora elhunyt. – Platón életrajzát olvastam. Levél érkezett Franyótól és Ruditól költeményekkel egyetemben. Este meglátogattam a rokonaim. Írtam (O.-nak).

Február 7. Délelőtt háromnegyed tízkor megérkeztem Nagyváradra. Napsütéses, enyhe idő, este fagyott és lehűlt. Találkoztam Kollányival, Dés-sel, Emőddel, Juhásszal és a többiekkel. (Délelőtt a korzón.) Találtam albérletet. Este a társasággal zenét hallgattunk (11-ig). Babits új versét olvastam. Gyönyörű!

Február 12. Enyhe idő. Levelezőlap érkezett O.-tól. Brany-nál írtam. G.-nek elküldtem a levelet. A társasággal a kávéházban. Este a színházban megnéztem az *Atalantá*t. Utána a kávéházban igazán vidáman.

Február 13. Havazik. Sétáltam. Olvastam *Az Illés szekerén*t. Délután és este a kávéházban (éjfélig).

Február 14. Borús idő, havazik. Sétáltam. Levél érkezett L.-től és Meirtől. Délután és este a kávéházban. (Közeleg Juhász évfor-

146 Nagybátyjának Belgrádban élő családja, amely anyagilag támogatta Manojlović iskoláztatását.

dulója.) Igazán vidáman egészen éjfélig. Képeslapot küldtem Babitsnak meg Franyónak.

Február 15. Jeges szél. A társasággal a kávéházban. Lapot küldtem Mo-nak. Írtam egy költeményt *(An den Kentauer)*. Este Kollányival, Juhásszal, Emőddel és másokkal.

Február 18. Erős fagy. Napsütés. Képeslapot kaptam Franyótól, Ruditól, Hedvigtől, Z. Str.-tól, dr. Böhmtől és Szásztól. Írtam Rudinak és Z. Str.-nek [Kisfaludi Strobl Zsigmond]. Lefordítottam Adytól *A mentő glóriá*t. Franyónak és a társaságnak egy lapot írtam. Délután és este a társasággal.

Február 22. Erősebb fagy. Heinrich Horvát elolvasta a verseimet. Írtam O.-nak. Este Raf-fal a kávéházban.

Február 24. Napsütéses, de mégis jéghideg idő, s minden fehér. L.-től képeslapot, Zsf-tól, Str-tól, Ruditól meg Franyótól levelet kaptam. Délután Emőddel, Juhásszal és másokkal a kávéházban. Feladtam a levelet G.-nek. Este Mez-vel, Raf-fal és Rob-bal a Lloydban meg az EMKE-ben. Utána vidám szánkázás (éjjeli két óráig). Eichendorfot olvastam.

Február 25. Napos idő. Levelezőlapot kaptam Franyótól, Deuttól, Artól meg a társaságtól. Heinét olvastam. Levelet írtam Franyónak meg képeslapot Mo-nak és Rozn-nak. Emőddel és Nagy Mihállyal meglátogattam Kollányit. Babits verseit olvastam. Egyet Adytól lefordítottam. Baudelaire-t, Eichendorfot meg Goethét olvastam. Háború van kilátásban.

Február 26. Napsütéses, enyhe idő. Délelőtt a korzón. Írtam egy költeményt. Franyótól hosszabb levél érkezett, Ruditól levelezőlap. A társasággal a kávéházban. L.-nek és Hedvignek képeslapot küldtem. Olvastam *Az Illés szekerén*t. Verseket küldtem Franyónak. Olvastam Jászitól *Az új Magyarország felé*t.

Február 28. Nedves idő. Képeslap érkezett Franyótól. Délelőtt Dutkával, Nagy Mihállyal és másokkal a korzón. A háziasszonyomnál ebédeltem. Azután Emőddel, Kollányival és másokkal a kávéházban. Megjelent a *Falstaff*. Kollányival és Nagy Mihállyal Dutkáéknál teán. Élénk társalgás. Később A Holnap-ülésen meg a kávéházban. Egy lapot küldtem Franyónak.

Március 1. Enyhe, napos idő. Csomag érkezett O.-tól. Írtam neki. Nagy Mihállyal Kollányinál olvastuk Ady verseit. Később a kávéházban írtam (éjjel fél kettőig).

Március 5. Unalmas, szeles idő. Este esett az eső. Délben a korzón. Emőddel és a többiekkel meglátogattam Juhászt. Dutka beszélt. Este Sup-pal. Goethét meg Baudelaire-t olvastam. Később a kávéházban (egy óráig). Írtam Rudinak.

Március 6. Szomorú, esős idő. Rozn-tól levél érkezett. A színházban megnéztem Bródy *A tanítónő*jét. Kritikát írtam. G. nem jött el.

Március 8. Napos idő. Délelőtt a korzón. Oláh G.-től a Ninon fiát olvastam, meg Bonfinitól a Mátyás-krónikát. Heinrich Horváttal, Juhásszal és a többiekkel a kávéházban. Babitstól olvastuk a *Szagokról, illatokról*t. Kolosszális. Írtam egy költeményt. Franyóval és Rudival beszéltem telefonon. Képeslapot küldtem Babitsnak.

Március 10. Napos, enyhe idő. Lap érkezett Franyótól. Délben a korzón. Meglátogattam Miklós Jutkát. Elkezdtem olvasni H. Bang *Ludwigshöhe* című kötetét.

Március 14. Napsütéses idő. Délelőtt a korzón. Tovább olvastam a *Ludwigshöhe* című kötetet. Azután a kávéházban. Juhásszal, Emőddel és a többiekkel kimentem a vásárra. Franyónak írtam egy lapot. Este még írtam egy levelet a Délnek.

Március 17. Nedves, szeles este. Hideg. Ruditól és Franyótól levél meg vers érkezett. (Lefordítani.) Este a temesvári lapról. Mozgósíta-

nak? – Rossz hírek. A háború előestéjén. Lapot küldtem O.-nak, Mo-nak meg Strob. Z.-nak.

Március 19. Hideg, napos idő. Brany-nyal sétáltam a délutáni napsütésben. Este Kollányival a korzón. Baudelaire-t olvastam. Este a társasággal a kávéházban. Később még sétáltam Juhásszal meg a többiekkel. Vidám történetek. A háború már bizonyos. Válaszút előtt.

Március 22. Hajnali négykor értem haza. Délben sétáltam. Mohácsival meg a társasággal a kávéházban. Képeslap érkezett Novák Hedvigtől. Levelet kaptam G.-től. Este a társasággal és Mohácsival a kávéházban (fél kettőkor utolsónak távoztam). A háború elkerülhetetlen.

Március 23. Borús, esős idő. Meglátogattam Sug. F.-t. Zongorajáték. Este a kávéházban izgatott hangulat. Milyen jó, hogy elkerültük a háborút. Írtam egy verset.

Március 27. Szép, napsütéses nap. Képeslap érkezett Franyótól meg a társaságtól. Sétáltam. A Holnap-kötet korrektúrája. Kordával ebédeltem. Dehmelt, Hoffmansthalt, Rilkét és Platónt olvastam. Este a társasággal a kávéházban (fél kettőig). Franyónak írtam egy lapot.

Április 2. Napos, unalmas idő. Délelőtt 10.20-kor elutaztam. Kínos utazás. Békéscsabán ebédeltem. Hét óra után érkeztem Temesvárra. Hideg, szeles idő. Rudi meg a társaság eljöttek a Koronahercegbe. Franyó egy félreértés miatt 9 után érkezett. Velük a Belv-ba mentem, és ott tovább lumpoltunk (hajnali háromig). Küldtem egy levelezőlapot A Holnapnak.

Április 9. Napsütés. Levelezőlap érkezett Franyótól, Brany-tól meg levél. Délelőtt Rudival a korzón. Olvastam Gerhart Hauptmann *Görög tavasz*át. Lefordítottam Kosztolányi *Dante*ját [Én is], és írtam egy költeményt. Meirrel meg Rudival a korzón. Babitsot olvastam. Írtam L.-nek.

Április 12. Végre az idő tavasziasan meleg és napos. Megjelent a *Független Magyarország* (az én beszédemmel), képeslapot kaptam Mo-tól és Kutr-tól. Délelőtt Rudival és Meir. R.-val a korzón. Fu-éknál ebédeltem. Rudival a kávéházban (sokat olvastam). Utána náluk és Novákéknál. Szép, enyhe este.

Április 20. Napsütéses tavaszi nap. Feladtam a lapot Franyónak és Brany-nak. Emerson *Representative Men*jét [Tipikus emberek], Montaigne-t meg Voltaire-t olvastam. O.-val és Beb-bel kimentünk és meglátogattuk Fu-ékat. Babits és Ady költeményeit olvastam, meg Bethgét.

Április 23. Napos idő. Franyótól és Vermestől [Vermes Ernő] levelezőlap, L.-től levél érkezett. A *Mythologie*t meg Adyt olvastam. Írtam Franyónak. Meglátogattam Kok-ékat. (Eg. nekem játszotta a g-moll balladát meg Chopin prelúdiumait.) Este a korzón. Írtam egy verset *(Lied des Türmers).*

Április 26. Gyönyörű nyárias nap. Képeslap érkezett Franyótól. Délelőtt a kávéházban. Írtam Vermesnek. Meglátogattam Novákékat. Olvastam a Holnap-kötetet. Este Alex. főhadnaggyal a korzón. Meleg éj, virágzó orgonák. Hamarosan elvirágoznak a szilvafák. Strindberg *Der Grosse* című novelláját meg az Odüsszeuszt olvastam. Lefordítottam Szávay [Szávay Zoltán] két versét.

Május 7. Hideg, szomorú, szeles idő. Levél érkezett Franyótól, G.-től meg képeslap. A *Független Magyarország*ban megjelent a versem. Meglátogatott Mils. Gy. Délben a korzón voltam, majd Novákéknál. Olvastam a *Nyugat*ot meg H. H. Everstől a *Kabaré*t. Voltam az erdőben. Búcsú Eichétől. Napóleon és Nietzsche képét felkoszorúztam. Hűvös, napsugaras este. Olvastam az *Odüsszeusz* VI. és VII. énekét.

Május 11. Eső, borús ég. Délelőtt sétáltam. Rudival, Pank.-kal Franyóval és másokkal a Hungáriában. Velük meg Rudival meglátogattuk

Stroblékat. Szép délután és este. A vacsora után a társasággal a Koronahercegben. Éjfél után két órakor mentem haza. Franyóval még sokáig beszélgettünk. Csendes, meleg reggel. *Zarathusztrá*t olvastam.

Május 18. Reggel fél négykor keltem. Gyönyörű reggel. 4.50-kor elutaztam. Vidám, szundító utazás. Napsütés. Fél kilenckor értem Nagyváradra. Találkoztam Kordával, Brany-nyal, Udvardival, Emőddel, Dutkával és a többiekkel. Délután velük voltam a kávéházban. Képeslapot küldtem Franyónak, Szávaynak, Strobl Z.-nak meg O.-nak. Olvastam Rilke *Stundenbuch*ját. Azután a korzón. Este a társasággal a kávéházban (fél 12-ig).

Május 23. Meleg és verőfényes nap. Délben a korzón. A kávéházban Osváttal [Osvát Ernő] és a társasággal. Meglátogatott Böszörm. (versek). Olvastam Rilke *Stundenbuch*ját. Este Martonékkal, Heinrich Horváttal, Osváttal meg a többiekkel a kávéházban. Végül a vasútállomásra kísértük ki őket. Később Horváttal sétáltunk és beszélgettünk (egy óráig).

Május 26. Franyóval és Dutkával meglátogattuk Miklós Jutkát. Este a korzón, később a kávéházban, majd a nagyszámú társasággal a kabarében (megnyitó). Szép benyomás. (A kis táncosnő pirosban stb.) Franyóval, Juhl-lal, Emőddel meg a társasággal az EMKE-ben, majd később a Bodegában. Szép éjjel és gyönyörű virradat (elküldtem a képeslapot). Írtam Adynak.

Május 30. Képeslap érkezett Franyótól. Válaszoltam neki. Délelőtt a korzón. Délután a társasággal a kávéházban. Megjelent a versem. Sétáltam. Juhásszal és Brany-nyal meglátogattuk Dutkáékat. Szép est. Martonékkal és Juhásszal a kabarében, majd a kávéházban (2 óráig).

Június 1. Szép, meleg nyári nap. Képeslap érkezett G.-től. Olvastam a *Nyugat*ot (Ady). Lefordítottam Franyó *Egy ünnep* című versét.

Délután Tiborral, Gar-ral, Brany-nyal, Bösz-szel a kávéházban. Sétáltam. Szép est. Franyónak küldtem egy képeslapot.

Június 3. Nyári meleg. Tibor megfestette a portrémat. Délután Heinrich Horváttal a kávéházban. Levelezőlap érkezett Franyótól. Este a korzón. Olvastam Rilke *Stundenbuch*ját. Este Kordáékkal, Mart-ékkal és a többiekkel a kávéházban (fél 1-ig).

Június 4. Hőség. Meglátogattam Miklós Jutkát. Szép, vidám beszélgetés. Utána Juhásszal, Emőddel és a többiekkel a kávéházban. Tibor műtermében megismerkedtem Révész Böskével. Érdekes est (Budapest stb.). Továbbolvastam a *Stundenbuch*ot. A kávéházba jött Polányi (a Galilei Kör elnöke) [Polányi Károly]. Vele, György E.-vel [György Ernő], Nagy Mihállyal, Dutkával, Bösz-szel és másokkal egy óráig együtt.

Június 7. Jó utazás. Szép, friss nyári reggel. Fél nyolckor értem Becskerekre. Viszontlátás. Reggeli a kertben. Fenséges. Festettem, és voltam úszni (20 fok). Délután készülődtem. (Egyenruhák stb.) Meglátogattam Novák Hedviget. Adyt, Babitsot meg Rilke *Stundenbuch*ját olvastam. Este Im. Várd.-dal és másokkal a korzón. Képeslap érkezett Ruditól.

Június 9. Reggel fél nyolckor megérkeztem Pestre. Szép nyári nap. A Centrálban reggeliztem, majd írtam. 10-kor átmentem Budára. Balázst nem találtam meg. Délben a korzón. Mo. fél kettőkor érkezett a Centrálba. Négy körül Polányival meg vele felmentünk hozzá, ahol megismerkedtem Lukács Györggyel. Izgalmas társalgás George, Rilke, Dehmel stb. költészetéről (Adyból olvastunk fel).

Június 25. Napos, meleg idő. Kilencig aludtam. Utána a kávéházban. Írtam Miklós Jutkának. Délután odahaza. Goethét olvastam. Este a kávéházban, meg a tisztekkel vendéglőben. L.-nek levelet írtam, Franyónak és G.-nek képeslapot. (Franyótól meghívót kaptam Tibor kiállítására.)

Július 4. Eső, sötét égbolt. Délelőtt a tisztekkel a kávéházban. Franyótól, Ruditól, Juhásztól, Emődtől, Strobl D.-től, Nagy Mihálytól és Rot. O.-tól [Roth Ottó] Temesvárról érkezett levél. Délután a kávéházban. Később sétán.

Július 9. Aludtam. Délelőtt 9 óra után érkeztem meg Budapestre. A kávéházban egy Ady-költeményt olvastam. Franyónak küldtem egy képeslapot. Sétáltam. Polányiéknál beszélgettünk. Voltam a *Független Magyarország* szerkesztőségében. (Pogány Bélával, Fodor Gyulával, Peterdi Andorral és másokkal ismerkedtem meg.) – Voltam bevásárolni. Este erős záporeső. 8.05-kor utaztam el.

Július 18. Szép nyári nap. Délelőtt Rudival, Hedviggel és Pir-rel az erdőben. Felolvastam Adynak az *Új versek* kötetéből meg a *Buch der Lieder*ből. Kohnnal jöttem vissza. Meglátogattam Novákékat. Tovább olvastam Rilke *Stundenbuch*ját. Este Várd. I.-vel és Faur T.-vel a korzón. Utána, a vacsorát követően, meglátogatott engem Faur I. Tovább olvastam a *Le Lys rouge*-t [A vörös liliom]. O.-nak írtam egy levelet.

Július 30. Szeles idő. Voltam úszni. Adyt meg Liliencront olvastam. Délután a műteremben. Meglátogattam Novákékat. Este O.-val és Beb-bel Fu-éknél voltam.

Augusztus 4. Fülledt, borús nap. Este végre esett az eső. Meglátogatott Kéler Tasziló. Elmentünk úszni. Adytól, Emődtől, Pogány Bélától és a társaságtól képeslapot kaptam. Meglátogattam Faurékat (Grieg és Chopin). Este Novákéknál. Levelet írtam G.-nek.

Augusztus 9. Kánikula. Délelőtt V.-vel a kávéházban. Levelet kaptam Franyótól és Meir I.-től. Kéler Taszilóval meg Faurékkal úszni voltam. Délután ők látogattak meg engem. Vidám társalgás. Írtam. Meglátogattam Novákékat. Újra olvastam *Az Illés szekerén*t.

Augusztus 25. Nietzsche halálának a napja. Őszies szép nap. Délután beborult. Továbbolvastam Nietzschét. Rudival és Taszilóval

Feinnél voltunk. Vidám társalgás. Délután Novákéknál és Taszilónál (Faurékkal, Várd. I.-vel és Kis Gy.-vel) Grieg, Liszt, Beethoven és Chopin. Este Taszilóval és Várd. I.-vel a korzón. Nietzschéről beszélgettünk. Adynak küldtem egy képeslapot. Este Novákéknál. Elbúcsúztam Ruditól.

Szeptember 8. Szép nap. Reggel a gőzfürdőben voltam. Adyt olvastam. Nend-ékkel meg Fr. Rap-pal a Kalemegdanon. Szép, nyárias est. Írtam egy verset.

Szeptember 9. Napsütés, kék égbolt. Levél érkezett G.-től. Délután a kertben. Írtam egy kritikát, és el is küldtem. Meglátogatott bennünket Mil. Serg sürgönyözött, hogy reggel érkezik.

Szeptember 24. Fülledt, borús idő. Délelőtt Strobléknál[147] voltam. Írtam L.-nek. *Zarathusztrá*t olvastam. Utána Rudival a kávéházban, ahol találkoztam Franyóval, Bráz. és a többiekkel. Este Rudival és Böhmmel Szászéknál. Később ismét a társasággal (önkéntesek stb.) a Koronahercegben 2-ig.

Október 2. Szép, aranyos napsütés. Reggel megérkezett Franyó. Vele, Emőddel, Brany.-nyal és másokkal a korzón és a kávéházban voltam. Franyóval Szech-nél ebédeltem. (Gesztenyefa.) Délután vele a kávéházban, majd meglátogattuk Miklósékat[148]. Este Dénessel, Juhásszal, Franyóval, Györggyel stb. A pestiek: Ady, Hatvany [Hatvany Lajos], Kaffka Margit és Lengyel Menyhért a vasútállomásról Souperral a Sasban. Később a társasággal a Royalban meg a Bodegában. Végezetül Adyval és Franyóval hármasban még hajnal háromig dőzsöltünk. Képeslapot küldtem Taszilónak meg Faur T.-nek. Adyval és Franyóval meg Osváttal, Fenyő Miksával és Reinitzzel [Reinitz Béla] a vasútállomáson. Hajnal négyig ültem velük a Sas kávéházban. – Levél érkezett O.-tól, Bort-tól (még Belgrádból) képeslap.

147 Strobl Dezsőnek, a *Neue Temeswarer Zeitung* társkiadójának a családja.

148 Miklós Jutkáékat.

Október 3. Gyönyörű idő. 11-kor a matinén voltam. Hatvani felolvasása kiváló volt. Ady meg Reinitz elbűvölőek. Ebéd a Sasban. Utána együtt a kávéházban. Négykor az elutazókat kikísértük a vasútállomásra. Este Franyóval meg a többiekkel a kávéházban. Képeslap érkezett Mo-tól. Megírtam több levelezőlapot. Juhásszal, Garával, majd Martonékkal és Dutkáékkal meg Kócóval pezsgőztünk (Sas) reggel fél négyig.

Október 13. Napsütéses, hűvös nap, hideg este. Levél érkezett Franyótól. (Temesvári matiné.) Lefordítottam Ady *A szivárvány halála* című versét. Délután Baloggal, Brany-nyal és a többiekkel a kávéházban. Este Emőddel a korzón. Tovább olvastam a *Zarathusztrá*t. Írtam Franyónak.

Október 19. Aranyos októberi napsütés. Képeslap érkezett Franyótól (Ady, Reinitz stb. üdvözletével). Délben Baloggal a korzón. Olvastam az *Escal-Vigor*t. Délután és este Juhásszal, Baloggal, Emőddel, Désivel és a többiekkel a kávéházban. Írtam Mo-nak.

Október 22. Hűvösebb nap gyönyörű napsütéssel és sötétkék égbolttal. A fák még mindig zöldek. Délben a korzón és a sétányon. Lefordítottam Emőd egyik versét. A *Die Prinzessin von Padua* című kötetet olvastam. Este Miklós Jutkával a kávéházban.

Október 30. Verőfényes napsütés. Feladtam a levelet Ing-nek. Délben Emőddel, Baloggal, Nagy Mihállyal és másokkal a korzón. Délután a sétányon. Újraolvastam Goethét *(Epigrammák)*. – Sürgöny érkezett Franyótól: Rudi meghalt. – Részvétet nyilvánítottam a családnak. Rossz est és éj.

November 11. Tízig aludtam. Délben Balla, Mohos, Emőd és Tibor a vasútállomáson megvárták Adyt és Reinitzot. Közös ebéd. Délután a társasággal a kávéházban. – Otthon írtam még egy kicsit. Négykor megjött Franyó, Szávay és Roth O.-val, Szávayval hosszasan elbeszélgettünk Rudiról. Hatkor végre a felolvasóest következett. Ady költeményei meg Reinitz szerzeményei gyönyörűek. Szép siker.

November 12. Szávay és Tibor reggel 6-kor elutazott. Franyóval és Vidorral [Vidor Marcell?] reggeliztem, majd a gőzfürdőbe mentem, ahol 10-ig aludtam. Délelőtt Emőddel, Reinitzcel meg Franyóval a kávéházban. Utána Adyval meg Roth O.-val kimentünk. Ebédkor a társasággal, vidáman. Azután a kávéházban voltam. Jött Mar., Oblath. Négykor végre Adyval, Reinitzcel meg Emőddel elutaztam. Roth. O. és Franyó kísértek ki bennünket. Békéscsabáig Adyval és Reinitzcel izgalmas társalgás. Háromnegyed kilenckor újra Nagyváradon voltam. A kávéházban éjfél utánig.

November 14. Borús idő. Délelőtt a korzón. Délután a kávéházban meg a Holnap-ülésen. Sup-pal vacsoráztam. A társasággal a kávéházban meg az orfeumban igazán vidáman. (A drága kis énekesnő.) Ismét *Oidipusz*t olvastam.

November 27. Délelőtt Franyónál. Vele reggeliztem. Rilkét, Schomkahlt stb. olvastam. Utána a kávéházban. Megismerkedtem Gozsdu Elekkel. Élénk társalgás vele meg Feketével. Este Steinékkal, Stroblékkal meg Franyóval moziban. Utána a társasággal a kávéházban.

December 4. Szép nap. Voltam a kiállításon. Strobléknál ebédeltem. Délután jött Franyó. Vele a kávéházban, ahol Gozsdu Elekkel voltunk 8-ig érdekes beszélgetést folytatva. (Reneszánsz, Mediciek, Sforza, Savonarola stb.) Megjelent a versem. Kilenckor a vasútállomáson Steinékkel, Zsókával és Szávayval megvártuk Hedviget és Fritzit. Vacsorán Strobléknál (nagy társaság). Levél érkezett Nov-tól. – Szávayval, Bak. I.-vel és Sebestyénnel voltunk még a belvárosban.

December 7. Enyhe, napos idő. *Zarathusztrá*t olvastam. Levelezőlapot küldtem Balognak [Balogh István] és Füst Milánnak. Renével Bakl. M.-éknél ötórai teán.

December 31. Borús, csúnya nap. Délelőtt Kok-éknál. Meglátogatott Faur T. Délután kritikát írtam. Látogatás. Novákéknál

vacsoráztam. George-t olvastam. Franyónak meg a váradiaknak képeslapot küldtem.

1910

Január 2. Szürke, nedves idő. Reggel kikísértem Mo-t a vasútállomásra. Utána a kávéházban. Ronz-tól képeslap, L.-től levél érkezett. Előkészületek az elutazásra. Délután Deutschékkal Novákéknál teán. Búcsúzás. Este becsomagoltam.

Január 6. Napos, hideg idő. Délelőtt a gőzfürdőben. Szép, derült délután és est. Brac-cal a kávéházban. Meglátogattam a hölgyrokonaimat. Vladimir Đorđević kötetét olvastam. Levelezőlapot küldtem Meir. I.-nek, Novák Hedvignek, a nagyváradiaknak meg Szávaynak.

Január 17. Gyönyörű, tavaszias szép nap. Aranyos, meleg napsütés. Reggel a gőzfürdőben voltam. Sétáltam a természetben. Írtam egy költeményt. Olvastam. Sej. és Nend. meglátogattak bennünket. Írtam Ballának. Este még Nend-éknél is voltam.

Naplójegyzeteiből pontosan nyomon követhetjük találkozásait Adyval és a holnaposokkal, de azt is, mit és mikor fordított, tehát Ady-fordításait. Ady neve először még pesti éveiben, 1907. augusztus 18-án bukkant fel naplójában: „Ady Endre verseit olvastam" – jegyezte fel.[149] Attól kezdődően gyakran olvassa Adyt, sőt fordítja is. 1908. január 31-én írja: „Ady verseit olvastam. Isteni."[150] 1908. február 21-én, miután elolvasta a *Vér és arany*t, megjegyezte: „Ez egy nagy költő.

149 Todor Manojlović: Dnevnik (1903–1908). *Ulaznica*, 1983. 90. sz. 21–42. [Vukica Popović és Svetislav Vrška fordítása.] Cindori-Šinković Mária kutatásai nyomán tudjuk azonban, hogy Manojlović Ady nevét 1906 őszén hallotta először barátjától, Fülep Lajostól (1885–1970), s tőle kapta el olvasásra az *Új verseke*t. (Cindori-Šinković, Marija: *Endre Adi u srpskoj književnosti [1906–2006].* Beograd – Novi Sad, 2007, Institut za književnost i umetnost – Forum, 95–96.)

150 Uo.

Valóban egyike a legnagyobbaknak a XX. században."[151] Ady verseit 1908. február 22-én kezdte el fordítani.[152] Néhány nappal később is Ady-verseket fordított, s 1908. február 27-én személyesen is megismerkedett vele. Ez még nagyobb lendületet adott Manojlovićnak, aki mind gyakrabban ültette át verseit német, majd később szerb nyelvre. 1908. március 1-jén *(A mi gyermekünk, A Tisza-parton, Az utolsó mosoly)*, 2-án *(Temetés a tengeren)*, 5-én *(A Gare de l'Esten)*, 20-án *(Beszélgetés egy szekfűvel)*, 27-én *(A fekete zongora)* és később is csaknem heti rendszerességgel fordítja Adyt.[153] 1908. április 3-án felolvasta neki néhány versfordítását.[154]

Egyik emlékező prózájában Manojlović műfordításának kezdeteiről vallja: „Olvasván, böngészvén heteken át a *Vér és arany*t, az az ötletem támadt, hogy lefordítok belőle egyet s mást. Az idő tájt már volt némi kis gyakorlatom a műfordítói mesterségben. Még mielőtt Váradra jöttem volna, »átültettem« volt németre Zmaj-Jovanović, Dučić és Petőfi néhány versét, sőt, épp legutóbb, kettőt-hármat Baudelaire-től is; így hát azt gondoltam, hogy megpróbálkozhatom majd Adyval is. Lelkesen, merészen nekiültem a munkának, és nemsokára megvolt *A Tisza-parton,* a *Léda Párisba készül, A Gare de l'Esten,* a *Temetés a tengeren, A mi gyermekünk, Az anyám és én, Nóta a halott szűzről,* az *Elillant évek szőlőhegyén,* a *Szent Margit legendája, Páris, az én Bakonyom, Mi urunk: a Pénz, Beszélgetés egy szekfűvel* stb. német versekben."[155]

Korabeli publicisztikájával, esszéivel és versfordításaival egyetemben lett Todor Manojlović a délszláv Ady-recepció egyik legkiemelkedőbb alakja.

151 Uo.

152 Bekić: i. m.

153 Uo.

154 Uo.

155 Todor Manojlović: *Sećanje na prvo upoznavanje sa novim književnim pokretom u Nađvaradu*. Kézirat. Todor Manojlović hagyatéka. Nagybecskereki Történelmi Levéltár. Fond 39 – ikt. sz.150.